

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

21. Поліфонічні п'єси для фортепіано на основі українських народних пісень за обробками українських класиків / Перекл. І. Беркович. – К.: Музфонд СРСР, Укр. республ. філія, 1954. – 20 с.
22. Савицький Р. Український фортепіанний альбом для початківців / Підгот. до вид. Р. Савицький, мол. та О. Смоляк. – Тернопіль: Астон, 1999. – 20 с.
23. Сільванський М. Казка про Попа і наймита його Балду. – К.: Муз. Україна, 1970. – (Композитори України – дітям) – 20 с.
24. Сільванський М. 12 прелюдій для фортепіано. – К.: Муз. Україна, 1974. – Зош. 2. – 32 с.
25. Сільванський М. 24 п'єси для фортепіано. К.: Сов. комп., 1960. – 76 с.
26. Сільванський М. Дванадцять прелюдій для фортепіано. – К.: Мистецтво, 1966. – 28 с.
27. Сільванський М. Пригоди барона Мюнхаузена. 10 музичних малюнків для фортепіано. – К.: Муз. Україна, 1969. – 39 с.
28. Сільванський М. Твори для фортепіано / Слово про комп., ред.-упор. С.М. Сільванського. – К.: Муз. Україна, 1986. – 80 с.
29. Степаненко М. Дитячий альбом: Для фортепіано. – К.: Муз. Україна, 1987. – 72 с.
30. Степаненко М. Дитячий альбом: Твори для фортепіано. – К.: Муз. Україна, 2002. – 84 с.
31. Степаненко М. Дитячий зошит: Для фортепіано. – К.: Муз. Україна, 1980. – 28 с.
32. Степаненко М. Ескізи. – К.: Муз. Україна, 1974. – 12 с.
33. Фоменко М. Моя веселка: П'ять легких п'єс для фортепіано на українські теми. – Львів: ЛДМА ім. М. Лисенка, 2006. – 14 с.
34. Христия грає на фортепіані: Моя Україна. Книжка IV. / Опрацювала М. Кравців-Барабаш. – Торонто: Український Музичний Фестиваль, 1985. – 28 с.
35. Rudnytsky A. 27 piano pieces on Ukrainian folk songs: Op. 24. – New York-Philadelphia: Musicart edition, [s.a.]. – 72 p.
36. W. Shut. Collections for scholars in harmonic and polyphonic styles. – [S.l.], [s.a.]. – 20 p.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2010

УДК 159.953:373.31:78(477)(045)

Лілія Качуринець, викладач хорового диригування
факультету мистецтв Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії,
аспірантка Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

У статті розглядаються питання розвитку музичної пам'яті молодших школярів у процесі вивчення української музики, методика навчання дітей оцінюванню її образів, залучення до обмірковування слухових вражень від почутого.

Ключові слова: музична пам'ять, запам'ятовування, художньо-зображальні можливості української музики, пізнавальна сфера молодшого школяра.

В статье рассматриваются вопросы развития музыкальной памяти младших школьников в процессе изучения украинской музыки. Методика учения детей оцениванию её образов, привлечение к обдумыванию слуховых воображений от услышанного.

Ключевые слова: музыкальная память, запоминание, художественно-изобразительные возможности украинской музыки, познавательная сфера младшего школьника.

The question of development of music memory of junior schoolchildren in the process of learning Ukrainian music has been examined in the article. The methods of teaching children to evaluate its images, attraction to meditation of acoustic impressions heard have been studied.

Key words: music memory, memorizing, artistic-figurative possibilities of Ukrainian music, cognitive sphere of junior pupil.

Постановка проблеми. Важливе значення в опануванні дітьми молодшого шкільного віку української музики має розширення репертуарного досвіду та накопичення ними музичних вражень. Збереження музичної інформації, накопичення вражень від української музики забезпечується завдяки такій музичній здібності, як музична пам'ять. Активне використання української музики на уроці музичного мистецтва сприяє інтенсивному

формуванню музичної пам'яті завдяки генетичній близькості цієї музики дітям. Процес запам'ятовування і збереження художньо-образної інформації є значно ефективнішим, оскільки учням зрозуміла музика рідного народу.

Аналіз публікацій. Проблемами дослідження музичних здібностей, зокрема музичної пам'яті, займалися В. Ветлугіна, Й. Гейнрихс, В. Медушевський, Є. Назайкінський, С. Науменко, Б. Теплов, Б. Яворський та інші. На думку

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

А. Алексеева, музичну пам'ять можливо розвинути, якщо вчитель буде систематично, з уроку в урок приділяти увагу цим питанням, створювати найкращі умови для її розвитку [4, 198]. Багато науковців вважають, що музична пам'ять є однією з найголовніших музичних здібностей [8], тому її інтенсивний розвиток необхідно починати якомога раніше. Щодо проблеми музичної пам'яті, то вже є певні психолого-педагогічні напрацювання, проте питання її розвитку в сучасних дітей на уроках музичного мистецтва потребують ретельного дослідження. Тому **мета статті** полягає в розкритті особливостей музичної пам'яті та у визначенні перспектив формування її в молодших школярів у процесі вивчення української музики.

Виклад основного матеріалу. Образність, своєрідна енергетика української музики має величезне значення для розвитку пам'яті в школярів 1 – 4 класів. Мелодію української пісні, ритмічну побудову фрази легко запам'ятовувати, своєрідність української музики легко “вгадується” в різних музичних творах. Оригінальні фольклорні зразки (веселі народні та колискові пісні, різноманітні хороводи), композиторські творіння для дітей (музичні казки, де відтворюється звучання музичних народних інструментів), тематичні твори для дітей з використанням ритмічно-танцювальних рухів, українських національних іграшок легко запам'ятовуються та сприяють розвитку музичних здібностей [7].

Художній потенціал української музики набагато легше і яскравіше сприймається; тому вчитель, який звертається на уроках музичного мистецтва до зразків української музики, стимулюючи учнів різною навчальною діяльністю, сприяє накопиченню їхніх позитивних емоційних вражень. Адже тільки в українській музиці, завдяки своїй колоритній мелодії в поєднанні із словом, школяр може відчути себе патріотом, змалювати у своїй свідомості красурідного краю, розширити знання і невимушено запам'ятати музичний матеріал.

У психології поняття пам'яті визначається як психічний процес, який відображає досвід людини шляхом запам'ятовування, збереження та наступного відтворення [1, 175]; як здатність пізнавати, зберігати і відтворювати музичний матеріал [2, 117]. Відповідно до цього робимо висновок, що розпізнавання музики неможливе без яскравих вражень, без глибокого сприймання її. Саме на активізації сприймання яскравих музичних вражень ґрунтуються прийоми впливу на розвиток музичної пам'яті.

Молодший шкільний вік є сензитивним до розвитку різних видів пам'яті. У цей період пам'ять молодших школярів досить вибіркова тому, що учні ще не можуть повністю контролювати розуміння того матеріалу, який вивчають, що вимагає поетапного осмислення матеріалу від простого до складного. Так як програма з музичного мистецтва орієнтує вчителя на поступове і систематичне залучення школярів 1 – 4 класів до засвоєння музичних знань, то є педагогічна необхідність формувати таку якість музичної пам'яті, як тривале зберігання набутого матеріалу. Для цього корисно систематично повторювати вивчений музичний матеріал, у процесі запам'ятовування фіксувати увагу дітей на найяскравіших фрагментах музичних творів.

Розвиток музичної пам'яті в дітей молодшого шкільного віку органічно пов'язаний з формуванням у них музично-слухових уявлень [6].

Головну роль у запам'ятовуванні відіграє взаємозв'язок між сприйнятим новим матеріалом і вже наявним досвідом. Враховуючи, що молодший вік є особливо перспективний в розвитку музичної пам'яті, необхідно звертати достатню увагу на розширення музичних вражень дітей, ознайомлення їх з достатньою кількістю музичних творів. Адже умова формування музичної пам'яті в школярів молодшого віку полягає в накопиченні музичних уявлень і систематичному набутті музичних знань.

Характер і міцність музичної пам'яті можна оцінювати на основі того, наскільки точно і яскраво відтворюється музичний матеріал і втілюється у музичній практиці.

У процесах музичної пам'яті важливе місце займають: емоційна пам'ять, яка на чутливо-емоційному рівні зберігає музичну інформацію; слухова пам'ять, яка зберігає і відтворює слухові образи; рухова пам'ять, яка сприяє фіксуванню послідовності рухів під музику; зорова пам'ять, за допомогою якої запам'ятовується нотний текст; і мовно-логічна, яка логічно фіксує будову музичних творів. Б. Теплов зауважує, що в дітей виникає не тільки слухова уява після зорового сприймання, а і “слухання очима”, тобто перетворення зорового сприймання нотного матеріалу в зорово-слухове сприймання, а сам нотний текст сприймається за допомогою музичного слуху, тобто значну увагу треба приділяти слуховій пам'яті [5, 95].

Знайомство молодших школярів з різними зразками української музики на уроках музичного мистецтва, розширення художнього досвіду дітей, ознайомлення з музикою різних історичних епох сприяє розвитку музичної пам'яті.

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

Спілкування молодших школярів з музикою несе за собою яскравий відбиток у свідомості, тому не слід забувати про те, що якість тієї музики, яка побутує в сучасному музичному просторі, є дуже різною. Саме українська музика володіє широким колом яскравих сюжетних образів, які впливають на музично-слухові уявлення школярів, що не просто копіюються в дитячій пам'яті, а є наслідком їх складної внутрішньої переробки. Сприймання такої музики залишає слід у свідомості, закарбовуючи в ній новий досвід. Через те так гостро сьогодні стоїть проблема очищення музичного простору від псевдомузики, піклування про те, щоб діти насамперед знайомились із кращими зразками музичного мистецтва.

Б. Теплов вважав, що в музичній педагогіці і практиці є ще недоліки, які позбавляють накопичення в деяких дітей образних уявлень у спілкуванні з музикою [4, 191].

Музична пам'ять буде розвиватися більш успішно тоді, коли дітей будуть навчати свідомо і доволіно запам'ятовувати, згадувати свою рідну музику. Використовування української музики в навчанні молодших школярів розширює коло їхніх музичних знань. Обізнаність в українській музиці дає змогу школярам розширити свої виконавські можливості. Навіть якщо українська народна пісня чи мелодія танцю наспівана учнем просто так, невимушено, вона виконана напам'ять.

Важливою умовою в розвитку музичної пам'яті дітей молодшого шкільного віку є попередній аналіз музичного твору. За допомогою детального аналізу дитина може краще запам'ятати й зрозуміти той матеріал, який вивчає. Розуміння твору – його жанр (пісня, танець, симфонія), характер твору (жартівливий, патріотичний, сумний), засоби музичної виразності (ритм, темп, тембр, динаміка) важливі для запам'ятовування тому, що процеси розуміння використовуються в якості прийомів запам'ятовування. Спочатку початкова інформація при аналізованні твору формується як пізнавальна дія, а згодом вона вже використовується як засіб запам'ятовування, як покращення процесу розуміння.

Аналіз українських творів у процесі розуміння неважкий для молодших школярів, так як вони яскраві за своєю характеристикою та стилістикою. Наприклад, знайомлячись із українським народним танцем “Метелиця” у 1 класі, діти можуть проаналізувати, якими звуками (високими чи низькими, короткими чи довгими) створюється веселий настрій танцю, а доторкнувшись до історії нашого народу XV –

XVII століть (турецько-татарське вторгнення) в народній думі “Маруся Богуславка” у 4 класі, учні можуть не тільки охарактеризувати мелодію трагічного твору, а й свідомо розповісти про героїчний учинок полонянки, яка звільнила козаків з турецької неволі.

Глибокий аналіз змісту твору та застосування асоціацій молодших школярів є дієвим засобом для запам'ятовування музики. Адже те, що емоційно яскраво забарвлено та інтелектуально обґрунтовано, краще зафіксується в пам'яті.

Наступною умовою покращення розвитку музичної пам'яті за допомогою української музики є наспівування мелодії про себе. К. Ушинський вважав, що учитель, який переслідує ціль зберігання інформації в дитячій пам'яті, повинен турбуватися, щоб вухо, очі, голос, почуття м'язових рухів взяли участь у цій дії [4, 199]. У такий спосіб великий педагог підкреслював значення комплексного підходу до запам'ятовування.

Емоційна розповідь про музичний твір також сприяє його запам'ятовуванню. Познакомивши учнів з українською піснею чи танцем, учитель яскраво розповіддю про сюжет твору, демонструючи мальовничі ілюстрації, наданням можливості прослухати цей твір у записі, залученням дітей до виконання танцювальних рухів під музику, сприяє швидкому засвоєнню і запам'ятовуванню музичного матеріалу. Українська музика має просту побудову та сюжетний характер, і діти, часто розважаючись дома чи на прогулянках у школі, невимушено наспівують саме ту мелодію, яка запам'яталась, тим самим тренуючи пам'ять. Наприклад, наблизивши учнів до їх власного бачення дій героя української народної пісні “Грицю, Грицю, до роботи” у 3 класі, діти дають аналіз пісні, в якій відбувається висміювання ледаря, а згодом доволіно наспівують її, що спричиняє володіння новою піснею. Адже вже перед початком співу мелодії, в учнів формується цілісне уявлення про сюжет пісні та її героїв, вже є сформована виконавська інтерпретація. Така робота активно сприяє запам'ятовуванню як самого твору, так і його загального змісту.

Однією з педагогічних умов процесу розвитку музичної пам'яті є багаторазове повторювання. Я. Коменський говорив, що неможливо припускати примушування в завчанні того, що є незрозумілим для дітей [4, 203].

Перше знайомство з українською музикою залишається в пам'яті дітей, але з часом можуть губитися деякі деталі, другорядні образи. Тому кожна наступна зустріч з добре відомим твором завжди відкриває учням щось нове.

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

Тембральне забарвлення української музики відіграє важливу роль у фіксації вражень при повторюванні матеріалу, що несе в собі емоційне враження на чуттєву сферу молодших школярів. Цікавим і корисним буде повторити пройдений матеріал, коли вчитель виконує його на різних музичних інструментах (баяні, сопілці, бандурі) або навіть грає на фортепіано в різних регістрах. Таке нове переживання, зумовлене прослуховуванням музичного матеріалу в різному тембральному звучанні, викликає в дітей нове емоційне сприймання. Наприклад, вивчаючи в 3 класі “Запорізький марш” на першому уроці в обробці Є. Адамцевича, діти спочатку слухають твір у виконанні бандури, а потім у оркестровому виконанні. При такому способі ознайомлення з маршем учні звертають більшу увагу на виразність музики, пройнятої інтонаціями українських козацьких та танцювальних пісень. Наведемо ще приклад. У 2 класі діти слухають музичну п'єсу М. Сільванського “Пташка і кицька”, де образний зміст музики передається високими і низькими звуками, чергуванням швидкого і повільного темпу з різною динамічною силою. На другому уроці вчитель, нагадуючи учням про п'єсу, своїм виконанням мелодії на фортепіано чи баяні в різних регістрах, звертає їхню увагу на інтонації головних музичних образів. Різноманітність емоційних вражень учнів у процесі повторення допомагає протягом тривалого часу втримувати їхню увагу, адже, чим більше поглиблювати і збагачувати в дітей музично-емоційні враження, розвивати і розширювати їх, тим більше розвиватиметься їх музична пам'ять [3, 77].

Важливою умовою розвитку музичної пам'яті молодшими школярами є створення постійного різностороннього інтересу до української музики, адже те, що цікавить та інтригує дітей, краще запам'ятовується. Різна ігрова діяльність (водіння хороводів, гра на музичних інструментах, ігри з використанням комп'ютерних технологій) приваблює дітей та сприяє запам'ятовуванню. Вивчення таких пісень-хороводів, як українська народна пісня “Подольночка”, веснівка “Ми кривого танцю йдемо”, здійснюється через активну ігрову рухливо-моторну діяльність дітей, де за основу використовуються прості рухи.

Залучення дітей до гри на різних музичних інструментах (торохтілках, металофонах, трикутниках, бубонцях тощо) викликає значний інтерес у них. Адже відтворення навіть кількох звуків на інструменті сприяє виникненню у свідомості дитини певного враження. Учителю, який за допомогою різних творчих завдань

залучає учнів до самостійного виконання вивчених пісень та танців на дитячих інструментах, де вони здебільшого виступають ритмічний малюнок, підбирають мелодію, зображають динаміку і характер твору, допомагає надовго зафіксувати музичний матеріал в їхньому музично-слуховому досвіді.

Цікавим для молодших школярів є застосування на уроках музичного мистецтва комп'ютерних флеш-ігор, що сприяє фіксації матеріалу в дитячій пам'яті. Прикладом може бути флеш-гра “Музична пам'ять”, мета якої полягає в послідовному запам'ятовуванні і повторенні учнем тієї ж комбінації картинок з українськими народними музичними інструментами, озвучених різними мелодіями українських народних пісень та танців. Такі ігри сприяють накопиченню в пам'яті школярів українського музичного матеріалу.

Важливою педагогічною умовою для розвитку музичної пам'яті є позитивне та зацікавлене ставлення самого вчителя до української музики. Якщо вчитель сам мало обізнаний з українською музикою й індиферентно ставиться до неї, робота з дітьми поверхнева і байдужа, він викличе тільки негативну реакцію в школярів, учні не будуть сприймати українську музику і, як результат, – не будуть її запам'ятовувати. Адекватне сприймання і запам'ятовування національної музики неможливе без позитивного ставлення до неї.

Музичний “генотип” забезпечує легкість переживання і засвоєння саме рідної музики [3, 92]. Треба зауважити, що музичні вподобання сьогоденних молодших школярів поза всяким сумнівом прив'язані до спадкоємності і вони міцніші, ніж оточуюча музика.

Таким чином, українська музика містить у собі величезні можливості впливу, і для того, щоб вона знайшла відгук у душах і серцях школярів, стала зрозумілою і доступною, сприяла пізнанню навколишнього світу, на музичних заняттях учитель своїм сумлінним піклуванням має створювати відповідну атмосферу.

Для інтенсифікації процесу запам'ятовування музики в дітей, важливо актуалізувати відповідні асоціації. У музичній педагогіці існує давня традиція залучення поетичного матеріалу для максимальної активації естетичних переживань.

Найлегше музичні враження в молодших школярів асоціюються із малюнками, мультфільмами, поетичними образами. Активізують сприймання такі питання, як: “У цьому творі ніби..?”, “Цей танець повинен пролунати як...”. Якщо дитина, сприймаючи мелодію, може поєднати враження з вигаданими

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

образами, то в неї пробуджується й емоційна пам'ять.

Цікаво використати прийом асоціативного пошуку за допомогою збудження кольорових уявлень учнів. Діти молодшого шкільного віку люблять фантазувати, вигадувати власні образи, мріяти і малювати. Школяр може намалювати свої музичні враження (від різнокольорових розводів до художніх образів) і тому процес живописної передачі розвитку музичного образу, які пов'язані з власними асоціаціями, зображає в різнокольоровій динаміці. Учитель повинен піклуватись про те, щоб учні усвідомлено вибирали колір. Наприклад, вивчаючи фортепіанний твір В. Сокальського "Пташка", діти, при повторному прослуховуванні споглядаючи свої малюнки, можуть скласти оповідання. Зумовлення їхнього вибору кольорів твориться не стільки проникненням у характер музики, скільки уявленням про "пташку, сонце, лісову галявину" тощо. Якщо діти на наступному уроці знову за допомогою фарб змалюють свої враження, прослухавши пісню І. Кириліної "Засмутилось кошеня" і порівнявши їх за кольором і характером, помітять відмінність.

У контексті асоціативного пошуку корисно запропонувати школярам, зважаючи на кольорові малюнки, придумати ймовірну назву твору та спрогнозувати відповідний характер музики. На наступних уроках, розглядаючи власні малюнки, учні швидше згадують музику, її характер, образи та назву творів.

Висновки. Отже, в статті було розглянуто низку методів і прийомів розвитку музичної

пам'яті молодших школярів у процесі вивчення української музики. Особливого значення ми надаємо таким, як попередній ґрунтовний аналіз музичного твору, наспівування мелодії про себе, багаторазове повторювання вивченого матеріалу, створення постійного різностороннього інтересу до української музики, знаходження асоціацій для більшої виразності запам'ятовування. Підкреслюємо, що необхідною умовою досягання успіху в роботі є позитивне та толерантне ставлення вчителя до української музики.

1. *Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.*

2. *Большой психологический словарь / [сост. и общ. ред. Б.Г. Мецнеряков, В.П. Зинченко]. – М.: Олма-пресс, 2004. – 117 с.*

3. *Науменко С.І. Основи вікової музичної психології: в 2-х ч. [навч. посіб. для муз.-пед. училищ та муз.-пед. фак. пед. вузів]. / С.І. Науменко. – К.: Логос, ч.1. – 1995. – 102 с.*

4. *Психология музыкальной деятельности: Теория и практика: [учеб. пособие для студ. муз. фак. высш. пед. учеб. заведений]; / под ред. Г.М. Цыпина. – М.: Академия, 2003. – 368 с.*

5. *Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей / Б.М. Теплое // М.: 1947. – 95 с.*

6. <http://pedagog.profi.org.ua/uk/node/1703>

7. <http://www.culturalstudies.in.ua/blog/blog6.php/2008/11/15/-10?page=5>

8. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/14100.html>

Стаття надійшла до редакції 17.03.2010

*З народного напившись джерела,
як із Дніпра бере веселка воду,
о рідна пісне, знову ти прийшла
до матері й до батька – до народу.*

*О пісне! Від народу кров і плоть
ти узяла щоб лиш йому служити,
тебе ніхто не може побороть
бо вільний дух твій – правдою повитий.*

*Максим Рильський
український поет, перекладач, публіцист, громадський діяч*

